

Barn som utsätts för fysiska övergrepp

Fysiska övergrepp är en av flera handlingar som innebär att barn utsätts för kränkningar och våld. Detta är en form av barnmisshandel som brukar särskiljas från sexuella övergrepp, försummelse eller vanvård, emotionell kränkning samt exploatering. Men man måste komma ihåg att kombinationer av olika former av övergrepp är vanliga, kanske särskilt för barn som lever i utsatta miljöer, dvs. i familjer med våld mellan vuxna, med missbruksproblematik, kriminalitet och svaga sociala band till släkt och vänner.

År 1979 införde Sverige som första land i världen en bestämmelse i Föräldrabalken, som uttryckligen förbjöd föräldrar att bestraffa sina barn fysiskt. Sedan dess har det skett en mycket markant nedgång av den fysiska bestraffningen av barn. Att det blivit bättre för de svenska barnen betyder dock inte att alla barn har det bra. Det finns en mindre grupp barn, 1-2 procent, som får utstå upprepade fysiska övergrepp och dessa barn blir inte sällan misshandlade med tillhyggen.

Konsekvenser

Nuerna vet man att den unga hjärnan kan påverkas kraftigt i sin utveckling till följd av den stress som övergrepp eller allvarliga hot om övergrepp utgör. De riktigt små barnen har inte utvecklat egna möjligheter att reglera och tillfredsställa sina behov utan är beroende av väl anpassade reaktioner från andra för att utvecklas positivt. I avsaknad av sådana väl avvägda stimulanser, där föräldrarna har förmågan att vänta in barnets reaktioner, kan spädbarnshjärnan inte utveckla en god reglering av känslolivet. Barn som utsätts för upprepat våld eller utdragen försummelse är särskilt känsliga för detta. Barn lär sig dessutom tidigt att acceptera föräldrarnas våld.

Kroppslig bestraffning ger också upphov till ångest och ångslan som i sin tur försvårar ett gott förhållande mellan föräldrar och barn. Det finns idag också övertygande indikationer på att kroppslig bestraffning har samband med oönskat beteende som aggressivitet, kriminalitet och asocialt beteende. Dessutom medför bestraffning betydande risker för fysiska skador.

Tecken på fysiska övergrepp

Fysiska övergrepp och vanvård av förskolebarn kan visa sig i oroande beteendeförändringar. Förskolebarnen kan uppvisa dålig hygien och ovårdade kläder, försenad språkutveckling, dålig tillväxt eller social omognad i samspel med andra barn och vuxna, vilket gör att andra barn kan undvika dem och att de här barnen tyr sig till betydligt yngre barn. Andra tecken är kritiskt kontaktsökande med vuxna (som ibland kan upplevas som intensivt men som samtidigt blir kortvarigt) samt koncentrationssvårigheter, överaktivitet, impulsivitet och aggressivitet. Vissa barn som blivit utsatta för fysiska övergrepp kan även uppvisa stereotyp beteende, även i situationer där det inte verkar rimligt.

Skolbarn, särskilt de yngre, kan visa likartade symtom på försummelse och fysiska övergrepp, såsom dålig hygien, vanvårdat yttre och dålig tillväxt. De kan även uppvisa svårigheter med avförings- eller urinkontroll. Andra tecken på att ett skolbarn blivit utsatt för fysiska övergrepp kan vara inlärningssvårigheter, dåligt självförtroende, svårigheter att klara av nya situationer samt avsaknad av djupare relationer med andra barn, vilket efterhand brukar leda till att de blir utstötta ur gemenskapen.

Generella riskfaktorer

Det finns åtminstone tre huvudsakliga skäl till att föräldrar slår sina barn:

1. Fysisk bestraffning, som del i barnuppfostran
2. Stressutlöst våld
3. Våld till följd av föräldrars psykiska problem.

Utvecklingen i Sverige har visat att man kan påverka föräldrar i grunden när det gäller inställning till våld i barnuppfostran. Våld, som utlöses av stress, kan vara svårare att förebygga och det tycks drabba barn inom alla sociala schatteringar. Vissa föräldrar hamnar i något som skulle kunna kallas "vardagslivets vanmakt", där de inte orkar få ihop ansvaret för familjen med ett aktivt arbetsliv och karriär. Svårast är det att förhålla sig till föräldrar som har manifest eller återkommande psykisk sjukdom eller är svårt traumatiserade av krig, konflikter eller annat våld. Här är det viktigt att alla som kommer i kontakt med dem, eller med deras barn, verkar för att de ska få den kvalificerade hjälp som behövs.

Skyddsfaktorer

Förutom medfödda biologiska skyddsfaktorer, såsom hög begåvning och ett lugnt temperament, är det känt att de barn som klarar sig bäst från svåra förhållanden är de som:

- har minst en trygg relation till vuxna utanför familjen
- får hjälp med att bearbeta sina smärtsamma upplevelser
- får hjälp att hantera sin aktuella situation så bra som möjligt
- upplever kontinuitet och sammanhang i livet.

Otrygga relationer mellan föräldrar och barn behöver kompenseras genom att tryggare förhållanden för barnet utvecklas, t.ex. i förskolan och skolan. Insikten om att trygga relationer skyddar barnet gör att förskolepersonal, lärare, fritidspedagoger, grannar och frivilliga både har ett ansvar och möjlighet att arbeta förebyggande. I förskola och skola handlar detta om att ge barnet en bestämd kontaktperson, som barnet gillar och kan lita på. Det allra bästa är naturligtvis om personal på BVC, förskola och skola kan utveckla goda relationer både till barnet och till dess föräldrar. Majoriteten av de föräldrar som försummar eller behandlar sina barn illa gör det för att de är stressade eller utslitna. De skäms ofta inför andra vuxna för sina svagheter, men är ofta tacksamma när deras situation blir uppmärksammas och de får hjälp. Att förstå detta och våga gripa in utan att kränka föräldern, är oftast det bästa skyddet som personalen kan ge barnen.

Skyldighet att göra en anmälan till socialtjänsten

Det kan inte nog understrykas hur viktig förskolan och skolan är för att stödja barnet i den sårbara familjen, att upptäcka missförhållanden och hjälpa vidare till rätt instans. Som professionell inom förskola och skola är du skyldig att genast anmäla till socialnämnden när du i din verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden *kan behöva* ingripa till ett barns skydd. Kom ihåg att barn har behov av att *uttrycka* det de känner, därför måste omgivningen *bejaka* och signalera beredskap att ta emot. För dig som arbetar inom förskola eller skola kan det vara svårt att handskas med övergrepp som sker i hemmen, eftersom barnen ofta har en stark lojalitet med sina vårdnadshavare eller andra nära anhöriga. Men det finns erfarenheter från forskning och många års praktiskt arbete med frågor om fysiska övergrepp mot barn som kan hjälpa dig att ge de barn som utsätts för övergrepp rätt stöd – utifrån din kompetens och ditt ansvar.

Källa: Socialstyrelsen. (2010). *Barn som utsätts för fysiska övergrepp*. Västerås: Edita Västra Aros.